

СОЦІАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

SOCIAL COMPETITIVENESS IN THE CONTEXT OF SOCIAL JUSTICE

У роботі досліджено місце України у світових рейтингах, які характеризують соціально-економічний стан країни та рівень життя населення. Обґрунтовано взаємозв'язок ступеня забезпечення соціальної справедливості в суспільстві та соціальної конкурентоспроможності країни. Запропоновано заходи з удосконалення соціальної політики, спрямовані на підвищення рівня трудового й соціального потенціалу та досягнення соціально-економічного розвитку територій.

Ключові слова: соціальна справедливість, соціальна конкурентоспроможність, трудовий потенціал, соціальний потенціал, розвиток.

В статье рассмотрено положение Украины в мировых рейтингах, которые характеризуют социально-экономическое состояние страны и уровень жизни населения. Обоснована взаимосвязь степени обеспечения социальной справедливости в обществе и социальной конкурентоспособности страны. Предложены мероприятия по совершенствованию социальной политики, направленные на повышение уровня трудового и социального потенциала, дости-

жение социально-экономического развития территорий.

Ключевые слова: социальная справедливость, социальная конкурентоспособность, трудовой потенциал, социальный потенциал, развитие.

The position of Ukraine in the world ratings is examined in this article. This allows us to give a description of the socio-economic state of the country and the standard of living of the population. Attention is accentuated by the fact that Ukraine is inferior in terms of the level of development of labor potential to the developed countries, this is manifested in the low quality of life, inadequate financing of human development at the expense of all sources. The relationship and mutual influence of the degree of social justice in the society and the social competitiveness of the country is justified in the article. The directions for improving social policy, which are aimed at raising the level of labor and social potential and achieving socio-economic development of the territories are proposed and justified.

Key words: social justice, social competitiveness, labor potential, social potential, development.

УДК 330.59:330.34

Хандій О.О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Постановка проблеми. Великий вплив на сталий розвиток країни та її регіонів має дотримання важливого принципу формування громадянського суспільства – соціальної справедливості. Соціальна справедливість є загально визнаною цінністю, що закріплена в документах світової спільноти, зокрема в міжнародних пактах ООН [1]. Соціальна справедливість відображає оцінку реально існуючої системи розподілу й формування доходів. Дотримання принципу соціальної справедливості під час розроблення та реалізації соціальної політики країни впливає на рівень життя населення, темпи зростання соціального та трудового потенціалу, соціально-економічний розвиток у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Соціальна справедливість є предметом дослідження Е.М. Лібанової, О.Ф. Новікової, О.А. Грішнової, Г.Ю. Міщук, А.М. Гриненка, А.А. Гриценка та ін. Представники вітчизняної науки зосереджують увагу на суперечливості соціальної справедливості та економічної ефективності, реалізації соціальної справедливості в соціальній політиці, залежності стійкого економічного розвитку та розвитку суспільства від досягнення соціальної справедливості, використовуючи якісні та кількісні методи для характеристики справедливості у розподілі основних благ. У роботі пропонується підхід до оцінки рівня соціальної справедливості в Україні, заснований на аналізі соціальної конкурентоспроможності в контексті со-ціальної спра-

ведливості за міжнародними рейтингами соціально-економічних показників.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні взаємозв'язку забезпечення соціальної справедливості в процесі соціально-економічного розвитку країни та її соціальної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальна справедливість визначається системою оцінок і цінностей людей, моральними стандартами, тобто соціально-етичними вимогами до реально існуючих економічних відносин. За даними Інституту соціології НАН України, 86% українців вважають нерівність суттєвою. Для більшості опитаних вихід із ситуації є можливим за умови посилення державного впливу на економіку та перерозподіл соціальних благ; 60% вважає, що уряд зобов'язаний наскільки можливо вирівнювати доходи людей, а 70% виступає за те, щоб уряд контролював зарплати, ціни та доходи [2].

На думку Д. Ролза, кожна особа повинна мати рівні права у широкій схемі прав і свобод для всіх громадян країни й у цьому полягатиме соціальна справедливість. Дійсно, соціально орієнтована держава повинна забезпечити реалізацію п'яти видів основних благ:

1) базові свободи (свобода совісті, свобода думки тощо);

2) свобода пересування і вибору заняття на тлі широкого вибору можливостей (ці можливості мають передбачати заняття з різними кінцевими цілями і давати змогу коригувати або змінювати їх);

3) влада, повноваження і відповідальність, що набуваються залежно від посади і місця роботи (ці категорії визначають ступінь самостійності та соціальні можливості людей);

4) прибуток і багатство у широкому розумінні як універсальні засоби, які мають обмінювальну вартість і необхідні для того, щоб прямо чи опосередковано досягти широкого спектра цілей;

5) соціальні основи самоповаги індивідів, що дають змогу громадянам

відчувати власну значущість як особистостей, розвивати і реалізувати свої моральні якості та досягти власної мети з повагою до себе [3].

Реалізація принципу соціальної справедливості в суспільстві означає, що при цьому здійснюється справедливий: 1) розподіл діяльності; 2) розподіл доходів; 3) розподіл праці; 4) розподіл соціальних благ (прав, можливостей, влади); 5) розподіл винагород, визнань; 6) розподіл рівня та якості життя; 7) розподіл інформації та культурних цінностей [4].

Існує чотири концептуальні погляди на соціальну справедливість:

- усі члени суспільства отримують рівні блага;
- максимізується корисність найменш забезпечених членів суспільства;
- максимізується загальна корисність усіх членів суспільства;
- соціальна справедливість устанавлюється ринком і його регуляторами.

За результатами опитування фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова, у тому, що закон однаковий для всіх і всі рівні перед законом, переконані лише 3% опитаних українців. Гроші керують законом, і він на боці тих, у кого вони є – так вважає 82% респондентів. На думку українських громадян, сила влади переважає силу закону. За аспектами, які можуть бути індикаторами справедливості у суспільстві, Україна посідає найгірші позиції. Значну загрозу стабільному та сталому розвитку створює корупція [2]. У світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2017 р. Україна посіла 130-е місце зі 180 країн, що на одну позицію порівняно з попереднім рейтингом вище, набравши 30 балів зі 100 можливих. Найбільшими викликами дослідження визнали брак політичної волі керівництва країни до рішучої боротьби з корупцією та низький рівень довіри до українських судів та прокуратури, постійні законодавчі ініціативи парламенту, які загрожують новоствореній антикорупційній інфраструктурі [5].

Соціальна конкурентоспроможність країни свідчить про наявність конкурентних переваг у світовому співтоваристві за показниками соціальної справедливості, рівня задоволеності життям населення, рівня безпеки, рівня стійкості щодо глобальних проблем та можливості потенційного розвитку для забезпечення конкурентних соціальних

переваг у політичній, економічній та соціальній сферах. Досить вагоме значення мають культура, якість освіти і розвиток науки, система цінностей і національна згуртованість, а також інфраструктура, спрямована на розвиток інтелектуального капіталу.

Висока соціальна конкурентоспроможність передбачає високий міжнародний рейтинг за показниками добробуту, розвитку ринків, інфраструктури, системи освіти, охорони здоров'я, суспільних інститутів, які визначають комфортні умови життя в країні, ступінь соціальної безпеки, соціальної справедливості, умови розвитку бізнесу, самореалізації особистості, привабливість для інвестицій, перспективи успішного розвитку в майбутньому.

Стан конкурентних соціальних переваг України можна оцінити за міжнародними критеріями. За рейтингом глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму 2016–2017 рр. Україна посіла 85-е місце (між Намібією і Грецією) серед 138 країн світу, втративши за рік шість позицій, а за два роки – дев'ять позицій.

Індекс глобальної конкурентоспроможності складається з більш ніж 100 змінних, що згруповані у 12 контрольних показників («інституції», «інфраструктура», «макроекономічне середовище», «охорона здоров'я та початкова освіта», «вища освіта і професійна підготовка», «ефективність ринку товарів», «ефективність ринку праці», «розвиток фінансового ринку», «технологічна готовність», «розмір ринку», «відповідність бізнесу сучасним вимогам» та «інноваційний потенціал») за трьома основними групами субіндексів: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» та «Інновації та фактори вдосконалення» [6]. За такими соціальними показниками, як «охорона здоров'я» та «початкова освіта» Україна на 54-му місці, втративши в 2016–2017 рр. дев'ять позицій порівняно з попереднім періодом. За показниками «вища освіта та професійна підготовка» Україна на 33-му місці, поліпшивши свій рейтинг на одну позицію. Найбільше втрачено пунктів за показником «ефективність ринку праці» – мінус 17.

За Індексом економічної свободи-2017 Україна посіла 166-е місце (рік тому – 162-е) з-поміж 180 країн світу і була визнана країною з невеликою, депресивною економікою, хоча порівняно з минулим роком збільшила свій показник на 1,3 бали зі 100 можливих. Україну випереджають Ліберія, Чад, Афганістан, Судан та Ангола, слідом за нею йдуть Суринам, Болівія, Гвінея і Туркменістан [7]. У рейтингу 2017 р. країн із найбільш інноваційною економікою Україна посіла 42-е місце в рейтингу з 50 позицій, опустившись на одну позицію порівняно з попереднім роком [8].

Згідно з індексом людського капіталу, Україна належить до країн із високим людським розвитком і

посідає 24-е місце серед 130 країн, випереджаючи половину країн ЄС. Такого показника вдається досягти за рахунок високого рівня освіти населення. Розрахунки індексу спираються на дані Міжнародної організації праці, ЮНЕСКО, Світової організації охорони здоров'я, крім того, використовуються дані оглядів (World Economic Forum's Executive Opinion Survey) та експертні оцінки. У цілому індекс включає 46 індикаторів, які охоплюють два виміри – освіту та зайнятість. Дані про доступ до освіти, якість освіти, рівень освіти розглядаються у розрізі початкової, середньої та вищої освіти, крім того, включаються також дані про неперервну освіту на робочому місці. Напрямо оцінки зайнятості включає дані про економічну активність, використання набутих навичок, уразливість дітей та молоді до експлуатації, а для старших груп також тривалість здорового життя [9].

За індексом людського розвитку в 2016 р. серед 188 країн Україна на 84-му місці з-поміж країн із високим рівнем цього показника. Проте, за словами Ніла Вокера, Координатора системи ООН та Постійного представника ПРООН в Україні, «за середніми показниками криється нерівність. Якщо проаналізувати, що насправді стоїть за цими цифрами, стає зрозуміло, що чимало людей залишаються на узбіччі сучасних досягнень, як засвідчують показники індексу людського розвитку» [10]. Показник розраховується на базі Індексу очікуваної тривалості життя: здоров'я та довголіття, вимірюваний показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні; Індексу освіти: доступ до освіти, вимірюваний середньою очікуваною тривалістю навчання дітей шкільного віку та середньою тривалістю навчання дорослого населення та Індексу валового національного доходу: гідний рівень життя, вимірюваний величиною валового національного доходу (ВНД) на душу населення в доларах США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) [10]. В Україні два головні чинники врівноважують один одного: низька тривалість життя та високий рівень освіти. Кожного разу дані для розрахунків оновлюються та корегуються орієнтири.

Україна посіла 69-е місце зі 144 країн у загальносвітовому рейтингу гендерної нерівності, який опублікував Всесвітній економічний форум у Женеві [11]. Індекс відбиває вразливість жінок у трьох сферах: репродуктивне здоров'я, присутність у парламенті та економічна діяльність. Індекс гендерного розриву для України становить 0,7, це означає, що гендерну нерівність подолано на 70%. Для порівняння: середньосвітовий показник становить 0,68. Тобто гендерна нерівність в Україні присутня, але відповідає середньосвітовому рівню.

Відповідно до досліджень [12], близько 70% населення відносить себе до категорії бідних, а

38,1% населення не має можливості забезпечити свої базові потреби повною мірою та потреби у харчуванні, 68,6% хоча б за одним критерієм належать до категорії бідних. Порівнюючи фактичний та офіційний прожитковий мінімуми, кількість бідних в Україні становить 58,3%, що свідчить про перетинання критичної межі у 50% [13]. Лише 30% населення України отримує доходи, які забезпечують мінімальні стандарти життя. Згідно з дослідженнями фінансових аналітиків американського ділового видання Bloomberg, у рейтингу найбідніших країн [14] за Bloomberg's Misery Index Україна знаходиться на сьомому місці.

Таким чином, соціальна конкурентоспроможність України є високою за показниками, які розраховуються з урахуванням людського потенціалу, рівня освіти й є низькою за соціально-економічними показниками, які враховують соціальну справедливість, соціальний капітал, стабільність ринку праці, рівень охорони здоров'я, рівень доходу та задоволеність життям населення. Вкрай важливим сьогодні є розроблення збалансованої соціально-економічної політики на макро– та регіональному рівнях, яка має стати основою зростання соціальної конкурентоспроможності України і дасть змогу зайняти гідне місце серед світової спільноти, будучи підтвердженням комфортного проживання українців та сталого розвитку. Вирішення завдання підвищення соціальної конкурентоспроможності пов'язано також з активізацією процесу децентралізації влади в Україні, метою якого є соціально-економічний розвиток територій, зростання якості надання публічних послуг у регіонах та самоорганізації населення.

Загострення міжнародної конкуренції спонукає до кардинальної зміни в ставленні до чинників економічного зростання. Маючи за приклад «нову економіку» в розвинених країнах, яка ґрунтується на знаннях та інноваціях, для ефективного довгострокового розвитку України, варто запровадити заходи з підвищення рівня трудового та соціального потенціалу.

З досвіду розвинених держав сучасна концепція управління розвитком трудового потенціалу повинна будуватися на:

- стратегічному підході до управління трудовими ресурсами;
- наданні перспектив кар'єрного зростання;
- інвестуванні в підвищення інтелектуальних та професійних здібностей;
- поліпшенні умов праці та забезпеченні сприятливого психологічного мікроклімату в колективі;
- визнанні інноваційної якості трудового потенціалу.

Висновки з проведеного дослідження. Україна поступається за рівнем розвитку трудового потенціалу розвиненим країнам, що проявляється у низькій якості життя, недостатньому

фінансуванні людського розвитку за рахунок усіх джерел (держави, домогосподарств та підприємств), утраті позицій у розвитку трудового потенціалу країни. Це призводить до негативних соціально-економічних наслідків.

Переважними напрямками соціальної політики щодо підвищення рівня трудового та соціального потенціалу повинні стати всеохоплюючі аспекти поліпшення умов життя населення, що неможливі без проведення заходів, спрямованих на:

- підвищення рівня життя населення та профілактику бідності;
- забезпечення зайнятості населення, підвищення якості і конкурентоспроможності робочої сили;
- додержання конституційних прав громадян на працю, соціальний захист населення, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло;
- переорієнтування соціальної політики на родину, забезпечення прав і соціальних гарантій, що надаються жінкам, особам літнього віку, дітям, молоді, інвалідам;
- вплив на демографічну ситуацію у напрямі зниження смертності населення, особливо дитячої, та стимулювання народжуваності;
- поліпшення та реструктуризацію соціальної інфраструктури.

Заходи з управління трудовим та соціальним потенціалом в Україні мають зайняти першочергове місце у програмах сталого розвитку окремих регіонів та держави у цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. ООН, 1966-76. Преамбула. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml.
2. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: монографія; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
3. Агарков О. Принцип соціальної справедливості як основа методології. Соціально-політичного маркетингу. URL: <http://social-science.com.ua/article/653>.

4. Гриненко А.М. Соціальна справедливість як ключовий принцип у реалізації соціальної політики держави. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2009/112-99-21.pdf>.

5. Індекс корупції CPI-2017. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/>.

6. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 / Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>. Назва з екрану.

7. Україна в Індексі економічної свободи-2017 додала 1,3 бали, але опустилася на 166-е місце. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/403745.html>.

8. Економіка України опустилася у глобальному рейтингу інновацій Bloomberg. Інфографіка. URL: <https://tsn.ua/groshi/ekonomika-ukrayini-opustilasya-u-globalnomu-reytingu-innovaciy-bloomberg-infografika-864394.html>. Назва з екрану.

9. Інфографіка: The Human Capital Index 2017: Украина обогнала всех соседей, кроме РФ. URL: http://www.liga.net/infografika/351639_the-human-capital-index-2017-ukraina-obognala-vsekh-sosedey-krome-rf.htm.

10. Доповідь ПРООН: Україна зайняла 84-е місце серед 188 країн світу. URL: <http://www.un.org.ua/ua/informatsiyni-tsentr/news/4089-dopovid-proon-ukraina-zainiala-84-e-mistse-sered-188-krain-svitu>.

11. Україна опинилася на 69-му місці в рейтингу гендерної рівності. URL: <https://ukr.segodaya.ua/ukraine/ukraina-okazalas-na-69-meste-v-reytinge-gendernogo-ravenstva-764037.html>.

12. Мониторинг различных форм бедности в Украине. URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2016/Sem/WP10_Ukraine_RUS.pdf.

13. «Протесты начинаются, когда бедных в стране 50%. У нас уже – 58%». URL: <http://reporter.vesti-ukr.com/tolkovo/34059--protesty-nachinayutsya-kogda-bednyh-v-strane-50-u-nas-uzhe-58-.html>.

14. Saraiva C., Jamrisko M. These Economies Are Getting More Miserable This Year. URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-03/these-countries-are-getting-more-miserable-this-year?cmpid=socialflow-twitter-business&utm_content=business&utm_campaign=socialflow-organic&utm_source=twitter&utm_medium=social.